

Република Србија
Тужилаштво за ратне злочине

ПРЕДГОВОР

ТУЖИЛАЦ ЗА РАТНЕ ЗЛОЧИНЕ ВЛАДИМИРА ВУКЧЕВИЋА

Наш предмет КТРЗ 10/08

Београд, 13. јануар 2012.

ДИЛЕМА КЕПИРО МОСТРУОЗНИ НАЦИСТА ИЛИ КАПЕТАН „НИКО“

Владимир Тодоровић

*Где је режим злочиначки, демонски карактер је непотребан.
- Хана Арент -*

„Бивши официр мађарске жандармерије Шандор Кепиро умро је јутрос у 98. години живота у Будимпешти, само месец и по дана након што је у мађарском суду ослобођен оптужби да је учествовао у погрому јануара 1942. у Новом Саду“, јавила је државна агенција Тањуг 3. септембра 2011. године.

Мање од месец дана пре тог сазнања предложио сам уваженом др Ефраиму Зурофу да се састанемо у Јерусалиму, чим пред нама будемо имали писани отправак пресуде Кепироу. „Пресуда би са мађарског језика морала да буде преведена на српски језик. Верујем, стога, да би почетком септембра могао бити у поседу наведене пресуде и након анализе био бих вољан да се састанем са Вама како бисмо се договорили око наше даље сарадње“, написао сам му у допису.

Сада пред собом имам текст, будућу књигу Владе Тодоровића. Наслов је пун погодак! Овај рукопис оживљава слике у мом сећању: 5. маја 2011. године у судницу у Будимпешти улази оптужени Шандор Кепиро. Дошао је да одговори на оптужбе да је учествовао у монструозном злочину почињеном пре готово седамдесет година у Новом Саду. Своје импресије у паузи суђења преносим у

телефонској изјави новинару Радија Б92 за Дневник у 5. Рекао сам тада да, док у просторију под мишку уносе овог старца, није лако у њему препознати ратног злочинца – жандармеријског капетана који је јануара 1942. спроводио злогласну Рацију, операцију „чишћења“ новосадских квартова. За само три дана је на хиљаде Новосађана приведено и саслушавано, да би неутврђен број Јевреја и Срба, који сигурно прелази хиљаду људи, био стрељан дуж смрзнутог Дунава и бачен под лед. Кепиро се директно теретио за убиство више десетина људи, чији је идентитет утврђен, током Новосадске рације, међу њима је било и једанаесторо деце.

Сведоци су потврдили да се сећају Кепира у време Новосадске рације као жандармеријског капетана. Између осталог, био је оптужен да је учествовао у депортацијима новосадских Јевреја у концентрациони логор Аушвиц током 1944. године.

По повратку из Будимпеште почео сам поново да ишчитавам Хану Арент. Због њене тезе о баналности зла. Настала је под утиском суђења Адолфу Ајхману у Јерусалиму. Узимао сам ту књигу у руке често, јер се по природи свог посла, као тужилац за ратне злочине, више од једне деценије свакодневно сусрећем са осумњиченима за ратне злочине. Већина их изгледа „тако нормално“, како их карактерише Арентова. И њој је било несхватљиво то што Ајхман, задужен за спровођење Холокауста, није изгледао као један од највећих злочинаца свих времена. Записала је да се „држао као бирократа којем је стало само да добро обави свој посао“. Закључила је да „крајња злоба, патологија или идеолошко убеђење нису нужни како би помогли појединцу да почини бескрајно зло“. Управо је Ајхманова "изванредна плиткост" навела Арентову да именује зло које не захтева никакву посебну злост нити поквареност, већ само „дубок недостатак мишљења и расуђивања“ појединца који добровољно учествује у активностима злочиначког режима, док себе тако сматра ослобођеним било какве одговорности за своје поступке.

Кепиро је за свој удео у злочину у Новом Саду већ био осуђиван, и то два пута - једном пред судом хортијевске, а други пут социјалистичке Мађарске. Али не зато што је убијао недужне, констатоваће др Ефраим Зуроф у својој књизи *Лов на нацисте*, већ због учешћа у операцији коју нису одобрили надлежни. Јануара 1944, осуђен је на десет година затвора због „срамоћења жандармерије“. Године 1946. када се Кепиро налазио у Аустрији, њему је поново суђено у одсуству и осуђен је због ратних злочина на 14 година затвора.

Центар Симон Визентал лоцирао је Шандора Кепира крајем 2006. у Будимпешти. Др Зуроф је прикупио документацију о његовом случају, посетио мађарског државног тужиоца и ставио га у сам врх листе најтраженијих у оквиру програма „Последња шанса“. Пројекта је био јасан. привести правди све

преостале нацистичке ратне злочинце, пре него што за то буде прекасно.

На остварењу ове племените замисли блиско сам, од 2008. године, као тужилац за ратне злочине Републике Србије, сарађивао са др Зурофом и Аном Френкел, потпредседницом Јеврејске општине у Новом Саду. Он нам је на томе био неизмерно захвалан. Касније ће ми поклонити своју књигу Ловац на нацисте.

Чак тројица најтраженијих – Петер Егнер, Миливој Ашнер и Шандор Кепиро, осумњичени су за злочине почињене на територији бивше Југославије. За нас није било дилеме: ратни злочин не застарева, и дужни смо да га у оквиру наше јурисдикције процесуирамо када год за то постоји основана сумња. Против све тројице поднели смо 2008. године захтеве за спровођење истраге, али смо се у даљем току ових поступака суочили са низом препрека.

Није било лако прикупити доказе после протока толико времена, који је отежавао лоцирање поузданих сведока и неопходне документације. Осумњичени нису били доступни нашим органима гоњења. Искористили смо све могућности које је нудила међународна правна сарадња, уложили захтеве за екстрадицију где је то било могуће. Међутим, трка са временом се показала драматичном – Петер Егнер је преминуо јануара 2011. године, чиме је прекинут поступак одузимања његовог америчког држављанства што је подразумевало скоро изручење Србији.

Са Кепиром је ситуација била другачија. Будући да изручења из Мађарске у Србију нису могућа, настојали смо да помогнемо мађарским колегама да комплетирају овај случај. Прикупљену документацију - извештаје Државне комисије ФНРЈ о злочинима окупатора и њихових помагача у Војводини, пресуду Шандору Кепиру Мађарског Краљевског Генералштаба из 1944, оптужницу Јавног тужилаштва из 1946.године, пресуду Врховног суда Војводине из исте године, те меморијални списак жртава рације у Новом Саду са документима о броју жртава по имену и улицама. Од тада, поступак против Кепира је у Србији био у застоју до правноснажне пресуде надлежних органа Републике Мађарске. Стога се разуме да смо са великом пажњом примили вест из фебруара 2011. године да је Кепиро оптужен у Будимпешти. Зато сам и донео одлуку да са својим тимом присуствујем почетку отварању овог, можда и последњег суђења за ратне злочине почињене током Другог светског рата на територији Југославије.

Док Кепира уводе у судницу, утврђују идентитет и читају оптужницу, он не само што пориче одговорност већ у руци држи комад хартије на којем пише „убијате старца“. Иако се убрзо установљава да је сасвим присебан, прави се да не распознаје ликове у судници и настоји да изазове симпатије у односу на своје године, које је, заправо, носио са изванредном виталношћу.

Не успева да изазове тај ефекат. Заиста, велика је неправда што га пред лице правде изводе тако старог, али не према њему, већ према жртвама злочина који му се стављају на терет. За њих правна реакција стиже за неопростивим закашњењем. Стога моје мисли током главног претреса нису окренуте толико Кепиру, колико самој суштини утврђивања одговорности за кривична дела ратног злочина. Настојим да извучем поуке за случајеве који су тежиште мандата Тужилаштва – за процесуирање ратних злочина почињених током деведесетих година. Са првим истрагама, поступцима, првостепеним и правноснажним пресудама, установили смо, са готово математичком прецизношћу, да се наш посао не исцрпљује већ умножава. Решавањем једног предмета, као из Пандорине кутије, отварају се нови. Сада је већ сасвим јасно да незастаревање ратних злочина није само симболична порука, већ практични институт без којих би њихово процесуирање остало у најмању руку неизвесно.

Из Будимпеште сам се вратио уверен да је потребан бржи, енергичнији и храбрији рад на процесуирању ратних злочина, да не би у Београду тек 2060. године неки „наш Кепиро“ одговарао за злочине које је у наше име починио у Хрватској, Босни или на Косову док је цео животни век провео некажњен, међу нама и нашом децом.

Као тужилац не коментаришем пресуде. Поготово што ју је донео суд стране земље. Осећам само пијетет и обавезе према жртвама са простора моје земље али и према свим жртвама ратних злочина које заслужују правду.

Тужилаштво за ратне злочине и Центар Симон Визентал имају још један заједнички предмет, из 1998. године, када су истражитељи Центра на аргентинском Каналу 13 видели како новинари, на тему аргентинског фудбалског првенства, разговарају са Динком Шакићем.

Чланови Колегијума Тужилаштва за ратне злочине радили су на предмету Окружног јавног тужилаштва у Београду КТ.бр.521/98 у односу на Динка Шакића и КТ.бр.800/98 у односу на Наду Шакић рођ. Лубурић. Мој заменик Небојша Марковић, тада заменик окружног јавног тужиоца у Београду, поднео је истражном судији 1998. године захтеве за спровођење истраге због кривичног дела геноцида из чл.141. тада важећег Кривичног закона СРЈ.

По оба наведена захтева за спровођење истраге стављен је предлог истражном судији да се донесе решење о спровођењу истраге без испитивања окривљених јер су се налазили у бекству у Аргентини, да се донесе решење о одређивању притвора, те да се на основу чл.537. ЗКП након тога упути предлог Министарству за правосуђе Савезне Републике Југославије да се поднесе молба држави Аргентини за издавање окривљених, што је истражни судија прихватио.

По захтеву за изручење, држава Аргентина није удовољила захтеву Савезне Републике Југославије с обзиром да је истовремено постојао и захтев у истом правцу Републике Хрватске па су Шакић Нада и Динко изручени Републици Хрватској. Истраге у оба предмета истражног судије Окружног суда у Београду, након што су спроведене све предложене истражне радње, су прекинуте.

Командант Јасеновца Динко Шакић умро је 20. јула 2008. године, у 87. години. Сахрањен је у усташкој униформи и испраћен у крематоријум загребачког гробља Мирогој. Шакић је у Хрватској осуђен на максималну казну затвора у трајању од 20 година. Почетком 2011. године, преминула је његова супруга Нада Шакић, некадашња управница логора Стара Градишка и Јасеновац.

У Чуругу је почетком године обележена седамдесетогодишњица Рације у јужној Бачкој, у којој су мађарски фашисти побили и под лед Дунава и Тисе бацили више хиљада људи, углавном Срба, Јевреја и Рома. Следио сам се од сазнања да је међу убијенима било око осамдесеторо деце. Од 1.246 Новосађана колико их је бачено под лед, њих 165 били су деца.

Закључујем да сви злочиначки рукописи у ратним околностима личе један на други. Рација је имала једну посебност: лед, деца и увек смрт. Према подацима Меморијалног друштва Рација 1942, у шајкашкој области и другим местима Јужне Бачке побијено је више од 12.500 људи, међу којима 80 деце до 15 година старости. Чуруг има спомен-вртић, подигнут у славу побијене чуругшке деце.

У Меморијалном друштву "Рација 1942" наводе да су у послератној Југославији подаци о жртвама рације били "непотпуни, искривљени, а истина прећуткивана, јер је број убијених драстично смањен, а попис жртава никад није сачињен".

Према подацима мађарских војних кругова, до којих је дошао посланик Странке малих посредника у ондашњем Парламенту Мађарске Ендре Бајчи Жилински, јануарска рација 1942. године однела је најмање 12.763 жртве!

Дванаест хиљада невиних. Читав један град са дванаест хиљада људских живота. Да није сећања, они би били део колективног заборавља, поново би потонули под лед. Против те опасне болести човечанства се борим као тужилац за ратне злочине, као човек и као отац.

Редитељ Лордан Зафрановић је у свом филму Залазак столећа – Тестамент Л.З . на себи својствен начин врхунског филмског уметника суочио Хрватску са усташким злочинима у Другом светском рату и улози Андрије Артуковића у њима. Суђење Арткувићу у Загребу је лајт мотив овог документарног филма. Није случајност што су суђења за ратне злочине инспирација мислећим

људима, попут Аренгове и Зафрановића, да упозоре човечанство на баналност зла које је уткано у саму историју цивилизације са свим својим последицама али и поукама за оне који умеју да их препознају.

ТУЖИЛАЦ ЗА РАТНЕ ЗЛОЧИНЕ
Владимир Вукчевић